

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

Gyulai Pál. Emlékbeszédek. Két kötet, második bővített kiadás. Budapest, 1902. Franklin-társulat.

Gyulai Pál emlékbészédeinek a formáját szokás méltányolni, azt a határozott, kristálytisza módot, a mint gondolatait ezekben az ünnepi szónoklatokban kifejti. Jogosan. Gyulai stílusa olyan erősen egyéni, annyira keresettség nélkül való, hogy minden munkájának egyik lényeges sajátysága. Másoknál sokszor csak a tartalom köti le az olvasó érdeklődését, nála a forma is, ott azt keressük csak, mit tudnak mondani, itt azt is, hogyan közli velünk a mondanivalóját. Az emlékbészédek természete meg egyenesen arra utasítja az olvasót, hogy első sorban ezt a formát vizsgálja és élvezze: egy kis félóra alatt, rövid pár lapon kell a szónoknak vagy az írónak egy egész életpályáról, egy egész szellemi irányról képet festenie, összeszorítani, éles képben bemutatni, a mit a közönség az ünnepeltről vagy az ünnepi tárgyról tud. Az olyan öntudatos stilszta, mint Gyulai, tehát épen ebben a műfajban iparkodik formailag bevezgöttet, tökéleteset nyújtani. hatalmas nyelvtelhetségét, finom írói érzékét itt ragyogtatja a legszebben.

De, és ez Gyulai emlékbészédeinek másik, még föltünőbb sajátysága, az ő irodalmi szónoklatai nem csak formájukkal hatnak. Nem czélozok első sorban régebbi emlékbészédeire, melyek a XIX. század legnagyobb magyar íróinak rövidre fogott, tömör művészi jellemrajzát nyújtják: ezeket ismerjük régebbi kiadásokból s rajtuk már az iskola is neveli aesthetikai izlését, irodalomtörténeti tudását; nem is azokra az életrajzokra gondolok, melyeket két jó barátjának, Lukács Móricznak és a korán elnémult nagy tehetségű Arany Lászlónak munkái elé írt: ezeket is üdvözölte a kritika, mikor először láttak napvilágot; hanem azok az ünnepi beszédek járnak eszemben, melyekkel a Kisfaludy-társaság ünnepi közüléseit megnyitotta.

Tizenöt irodalmi beszéd foglal helyet az Emlékbeszédek II. kötetében,¹ mindegyik, a mint említettem, nem csak stílusuk által vonja magára a figyelmet, hanem tárgyük és a tárgyalásuk módja által is. Igen különböző tárgyuak. Van közöttük is emlékbészéd (Kisfaludy Károlyról),

¹ Ujak azonkívül kisebb, ünnepélyeken mondott beszédei (tizenkettő), azok a rövid jelentések, melyekkel a Társaság egy-egy nevesebb tagjának elhunytát jelentette az ülésen (tizenhat) és három szükszavú, de mélyen megindító búcsuztató (Arany János, Arany László és Hunfalvy Pál ravatalánál).

de a legtöbb egy-egy irodalmi jelenség vizsgálata és bírálata, leggyakrabban a költészet és a nyelv köréből. Nem szellemes csevegések, hanem mély elmélkedések. Kiválaszt egy-egy olyan nézetet, törekvést vagy áramlatot, a mely az újabb irodalomban általánossá kezd válni és egyoldalúságával, túlzó voltával veszélyezteti az irodalmi múlt nagy hagyományait. Nem a forradalmi szellemű, radikális eszmékkal, az ízlés hirtelen megtévedéseivel foglalkozik — ezeket könnyű támadni s a rajtok vett diadal olcsó, de nem jelentős, mert az ilyen irányok, a mint föltűnnek, oly hirtelen mulnak el — hanem azokkal a mozgalmakkal, melyek határozott elvi fölfogáson alapulnak vagy a kor szellemében vélik fölfödözni jogosultságukat. Síkra száll azon állítás ellen, hogy a fordításoknak nincs jelentős szerepe az irodalom életében; megtámadja azokat, kik az erkölcs és művészet között minden kapcsolatot szét akarnak törni, de azokat is, a kik a kettő közötti viszonyt félreértve a művészetet az erkölcs rabigájába akarják hajtani; kikel a hírlapok azon irányzata ellen, hogy az aktualitások szolgálatába állva az irodalmi ízlés nevelését egészen elhárítják magukról s az által, hogy a novellák terjedelmét hasábok korlátaiba szorítják, egyeduralkodóvá emelik a tárczanovellát stb.

Már e fontos problémák fölismerése és fölvetése nagy fontosságú, de még jelentősebb az a szempont, a melyből e jelenségeket tárgyalja. A jelen félszégeiből indul ki és hogy bebizonyítsa, milyen helytelen a jelen fölfogása, visszatér irodalmi multunk legfényesebb korszakaiba, rendszerint Kisfaludy és Vörösmarty, Petőfi és Arany korába, kimutatja, hogy az a kor, mely egészen más szemmel tekintette a szóban forgó jelenségeket, mennyivel különb, milyen nagyszerű munkákat teremtett. Majd az egész XIX. század irodalmának sugarait erősen domború lencséjével szinte egy pontba gyűjti és így elvi bizonyítékait a történetiekkel kiegészítve halomra dönti az újabb, a művészet ideáljától távolodó nézeteket, vagy kifejtve belőlük azt, a mi megállja a kritikát, megtisztítja a túlzástól, a szélsőségektől. Ez a történelmi pillantás, melylyel hatvanhatven esztendő legkiemelkedőbb mozzanatait egyszerre és együtt látja és láttatja, már nemcsak megfigyelő, hanem elmélkedő lélekre is vall, az analysis mellett synthesisre; szétbontja elemeire a multat, hogy az összetartozó elemeket új, szokatlan csoportba sorakoztassa. Nem akar ismeretlen tényeket fölfödözni, nem mutat rá a nagy irodalmi alkotások rejtett szépségeire, de azt, a mit mindenki ismer, hozza meglepő kapcsolatba. Ebben rejlik nagyrészt e beszédek nagy hatásának titka. Annak a bonyolódott rajznak elemei, melyet élénk fest, mindenki előtt ismeretesekek, é:thetők, az elemzés mintha a saját gondolatainkat szedné szét ízekre, úgy hogy mikor a szónok az összefoglalásra tér át, ezen az új úton is nagy könnyűséggel követjük.

Bár a jelennel szemben mindig a dicső multa hivatkozik s e kettőt párhuzamba állítva nem nyomhatja el a resignált, borus hangulatot, a fájdalomtól rezgővé vált hangot, mégsem tartjuk őt laudator temporis acti-nak s nem vethetjük szemére, hogy igazságtalan a modern fejlemények iránt — mert igaza van a szónoknak. Néha, különösen a nyelvészeti fejtegetéseknél, el-el-röppen ajkunkról egy-egy ellenmondó szó

és kissé merevnek tartjuk az álláspontját a modern iránynyal szemben, de rendszeren magunk is, fiatalok, igazat kell hogy adjunk a tűnőfélben lévő historiai korszak egyik utolsó, nagynevű képviselőjének. Irodalmunk multja sokkal ragyogóbb mint jelene, természetes, hogy a kinek nagyrésze volt a multban s átéli a jelent, érzi a kettő közt a különbséget. Mi pedig, a kik testi szemünkkel nem láttuk a nagy kort, irodalmunk arany korát, iparkodjunk lelki szemünkkel nézni, s úgy érteni meg és méltányolni a XIX. század irodalmát.

A biztos vezetőnek, Gyulai emlékbeszédeinek, pedig adózzunk a köteles és őszinte hálaival. R.

1. *A könyvtártan alapvonalai. Irta Ferenczi Zoltán Budapest. Athenaeum 1903.* — 2. *A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon, írta Gyulai Farkas. Kolozsvár. 1903.*

Gyulai Farkas azzal kezdi dolgozatát, hogy a könyvtári tudományokat az arab tündérregék ama szolgálattevő szelleméhez hasonlítja, kinek kötelessége láthatatlanul ura mellett lenni s annak hívására azonnal megjelenni és urának segítségül sietni. A hasonlat egypár részletező vonással még bővül s kifejezőbbé lesz. Még tovább bővülne a hasonló értelmű bibliai vers alapján, melyben az angyalok mondatnak szolgáló lelkeknek, Komjáthy szerint szolgáló szellemeknek, kiknek elei lángpálissal őrködtek az édenkert bemenetele felől, oda helyeztetvén a tudásfájának őrizetére. Épen úgy, mint ama tiszteletreméltó könyvtár-örség, mely a maga könyvtári tudományával s éberségével néz előre is hátra is, észreveszi a könyvrágó anobium pertinaxot, felismeri az impertinens amatéurt, a ki esetleg téli kabátot is elemel, szerény tankönyvvel is beéri, phototypiás csereberét folytat, néha egy-két, más valaki példányából hiányzó levél kitépésére is vállalkozik stb.

Fájdalom! hogy a könyvtári tudományok mind a mai napig majdnem tehetetlenek ezzel az eredendő bűnnel szemben, mert a mikorra egy-egy ragadozó könyvbarátot nyakoncsípnek, az akkor már, ki sem tudja, ő sem mondja, hány esetben nem volt rajta kapva. A regősökkel szólva:

Szállhat isten házodra
Sokável, seregível,
Szárnyos angyalível,

meg falábú invalidus vitézekkel: mégis bittal ütheted a nyomát tolvajnak is, két-három helyen elkönyveit, czédulázott, bebélyegzett könyvednek is. Orgazda neveli a betyárt, amateur meg antiquarius a könyvtolvajt. Ez szükségből űzi a mire vetemedett, némely amateur gratulál magának, ha sikerül akár ezen a réven is egy-egy ritkább könyvet »megmenteni.« Az antiquarius, — antiquarius.

Elismerés illeti a múzeumok és könyvtárak orsz. felügyelőségét azért, hogy Ferenczi Zoltánnal megíratta a Könyvtártan alapvonalait, melyben mindenről van szó, a mit a könyvtárral bánoknak tudni kell. Sokat rövidebben kellett tárgyalnia, a miről bővebben óhajott volna írni; de nekünk egyelőre ez is elég. A czélt és feladatot Gyulai Farkas kör-